

## ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В АВІАЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (середина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

4. Закон України “Про повну загальну середню освіту”. м. Київ 16 січня 2020 року № 463-IX.

5. Про затвердження Концепції профільного навчання у старшій школі. Наказ МОН № 1456 від 21.10.13 року.

6. Психологічний словник/Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова/ За ред. Н. А. Побірченко. Київ, “Вища школа”, 2000. 420 с.

7. Цінність життя підлітка: світоглядні орієнтири : Монографія. В. М. Шахрай (Ред.), Т. Ф. Алєксєєнко, Л. В. Гончар, Л. В. Канішевська, Р. В. Малиношевський (2019). Київ, 2019. 136 с.

### REFERENCES

1. Zaichenko, I.V. (2016). Pedagogika: pidruchnyk [Pedagogy: textbook]. 3rd edition, revised and supplemented. Kyiv, 608 p. [in Ukrainian].

2. Zakatnov, D.O. (2012). Tekhnolohii pidhotovky uchnivskoi molodi do profesiinoho samovyznachennia: monohrafiia [Technologies of preparing students youth for professional self-determination: monograph]. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].

3. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” vid 05.09.2017 № 2145-VIII. [Law of Ukraine “On Education” dated 05.09.2017 No.2145-VIII]. [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy “Pro povnu zahalnu seredniu osvitu”. m. Kyiv 16 sichnia 2020 roku № 463-IX. [Law of Ukraine “On the Complete General Secondary Education” Kyiv dated 16.01.2020 No. 463-IX]. [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Kontseptsii profilnoho navchannia u starshii shkoli [On approval of the Concept of subject oriented instruction in high school]. Order of the Ministry of Education and Science No. 1456 dated 21.10.13[in Ukrainian].

6. Psykholohichni slovnyk (2000). [Psychological dictionary]. Author.ed. V.V. Syniavskiy, O.P. Serhieienkova. (Ed.). N.A. Pobirchenko. Kyiv, 420 p. [in Ukrainian].

7. Tsinnist zhyttia pidlitka: svitohliadni oriientyry : Monohrafiia (2019).[Values of adolescent life: worldview landmarks: Monograph]. V. M. Shakhrai (Ed.), T.F. Alekseenko, L.V. Honchar, L.V. Kanishevskya, R.V. Malinoshevsky. Kyiv, 136 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.02.2021

УДК 378.091.21.:629.7

DOI:

**Яна Нечепорук**, кандидат педагогічних наук, докторант  
кафедри педагогіки та менеджменту освіти  
Центральноукраїнського державного педагогічного університету  
імені Володимира Винниченка

## ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В АВІАЦІЙНИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ (середина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

*У статті автор розглядає основні принципи викладання іноземної мови в авіаційній освіті із середини ХХ ст. до теперішнього часу. Стаття аналізує зміни методів викладання іноземних мов у технічних освітніх закладах залежно від цілей і задач, які ставила перед ними держава. В історії розвитку нашої країни були періоди, коли вивчення іноземних мов мало неперіоритетний характер. 50-ті рр. відзначалися використанням граматико-перекладного методу як в загальноосвітніх, так і у вищих школах СРСР. 60-ті рр. та тогочасні реформи у сфері вивчення іноземних мов виявили певні недоліки попередників і наполягали на вивченні мови, використовуючи прямий метод, тобто уникаючи процесу перекладу під час навчання, намагались не використовувати рідну мову. У 70–80-ті рр. підкреслювалась практична спрямованість методів викладання іноземної мови в льотних закладах освіти. Наразі, враховуючи стандартизацію та вимоги до сучасного авіаційного фахівця, в льотних навчальних закладах використовують велику кількість сучасних методів, що забезпечують активне володіння майбутніми авіаційними спеціалістами іноземною мовою як засобом формування і формулювання думок у галузі повсякденного спілкування та в галузі професійної діяльності.*

**Ключові слова:** іномовна підготовка; авіаційний навчальний заклад; історичні періоди.

**Лит. 6.**

**Yana Necheporuk**, Ph.D.(Pedagogy), Doctoral Itudent of the  
Pedagogy and Education Management Department,  
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

## BASIC PRINCIPLES OF FOREIGN LANGUAGE TEACHING IN AVIATION EDUCATIONAL INSTITUTIONS (middle of the XX century – beginning of the XXI century)

*In recent years, interest in mastering a foreign language (mainly English) grew significantly. With the development of mass media, especially Internet network, professional vocational becomes more affordable. Despite the necessity for a need and conscious motivation in English language mastering, most graduates of higher education institutions are not able to use it in their professional activities. That is why more and more attention is paid to the*

*consideration of professional specificity during the study of a foreign language, its orientation for the implementation of tasks during professional activity. Relevant new requirements are put forward to the methodology of teaching foreign languages in various educational institutions.*

*In this article, the author considers the basic principles of foreign language teaching in aviation education from the middle of the twentieth century to the present time. The article analyzes the changes in methods of foreign language teaching in technical educational institutions depending on the goals and objectives set by the state. In the history of our country's development there were periods when the study of foreign languages was of non-priority nature. The 1950s are considered to use the grammar-translation method in both secondary and higher schools in the USSR. The 1960s and that time reforms in the field of foreign language learning revealed certain shortcomings of the predecessors and insisted on language learning using a direct method of language learning. In other words, they suggested avoiding the translation in language learning process, trying not to use the native language. In the 70's and 80's it was emphasized that the most effective method of foreign language teaching in aviation educational institutions must be practical orientated. Currently, given the standardization and requirements for a modern aviation specialist, flight schools use a large number of modern methods that ensure the active mastery of future aviation specialists in a foreign language as a means of forming and formulating opinions in everyday communication and professional activities.*

**Keywords:** foreign language training; aviation educational institution; historical periods.

**П**остановка проблеми. В останні роки інтерес до оволодіння іноземною мовою (передовсім англійською) значно зріс. З розвитком засобів масової комунікації, особливо мережі Інтернет, професійна інформація стає більш доступною. Та, незважаючи на наявність потреби й усвідомленої мотивації в оволодінні англійською мовою, більша частина випускників закладів вищої освіти не в змозі користуватись нею у професійній діяльності. Саме тому все більше уваги приділяється врахуванню фахової специфіки під час вивчення іноземної мови, її спрямованості на реалізацію завдань професійної діяльності. Відповідні нові вимоги висуваються до методики викладання іноземних мов у різних навчальних закладах [2, 101].

**Аналіз досліджень.** Проблему викладання іноземної мови в процесі підготовки спеціалістів до професійної діяльності досліджували: С. Амеліна, Г. Асташова, Н. Берестецька, Т. Брик, С. Ісаєнко, В. Коломієць, О. Куліш, Н. Логутіна, Ю. Ніколаєнко, І. Радомський та інші. Слід зазначити, що більшість наукових праць були присвячені дослідженню сучасних чи розробці нових методів викладання іноземної мови. Тому, **метою статті** вбачаю – дослідити розвиток основних принципів викладання іноземної мови в авіаційних закладах. Визначити принципові політичні рішення, що вплинули на розвиток іншомовної освіти у технічних навчальних закладах.

**Виклад основного матеріалу.** Згідно з Повітряним кодексом України, “до авіаційного персоналу належать – особи, які пройшли спеціальну фахову підготовку, мають відповідне свідоцтво і здійснюють льотну експлуатацію, технічне обслуговування повітряних суден, організацію повітряного руху, технічну експлуатацію наземних засобів зв'язку, навігації, спостереження”.

Безпечне виконання польотів та якісне інженерно-авіаційне обслуговування повітряного транспорту пов'язані з високою напругою моральних та фізичних сил авіаційного персоналу. Міністр цивільної авіації СРСР Б. Бугайов (1970–1987) зазначав, що “зростаюча роль особистісного фактору вимагає удосконалення роботи з людьми, виховання відчуття високої відповідальності за доручену справу. Авіаційний спеціаліст, випускник навчального закладу освіти цивільної авіації повинен мати здібність адаптуватись до мінливих умов практики, постійно займатись самоосвітою та саморозвитком. Вже в середині ХХ ст., розуміли, що авіаційний спеціаліст повинен бути підготовлений як спеціаліст широкого, але направленого в своїй галузі профілю” [1, 49]. Отже, враховуючи такі нестандартні та стресові умови праці, авіаційний спеціаліст повинен вміти правильно розібратися у поданих умовах виробничої задачі та обрати найбільш ефективний варіант її розв'язання.

Цивільна авіація Радянського Союзу була побудована на потужній підготовці авіаційного персоналу. Країна налічувала 26 вищих та середніх авіаційних навчальних закладів. Система льотної освіти повністю координувалась Міністерством цивільної авіації СРСР, залежала від розрахунків на перспективу розвитку загальнодержавного флоту. Кадрова робота проводилась систематично та якісно. У такий самий спосіб освоювалися і нові види авіаційної техніки.

Система підготовки авіаційного персоналу була побудована на накопичуваному десятиліттями досвіді викладання та міцній льотно-методичній базі. На той час теоретичний матеріал був тісно пов'язаний із практикою. У радянських курсантів виховувались відчуття високої відповідальності та дисциплінованості, що були необхідні для їх

подальшої кар'єри. У наказі Міністра цивільної авіації СРСР від 31 грудня 1982 р. №221 “Про проведення робіт зі створення та запровадження у закладах льотної освіти системи інтенсивного навчання авіаційних спеціалістів” зазначено, що інтенсифікація навчання у навчальних закладах цивільної авіації зумовлена високими темпами науково-технічного прогресу в даній галузі та пов'язаний з ним зростаючий об'єм і складність навчальної інформації, збільшенням вимог до якості підготовки льотного персоналу [1, 54].

Що стосується іншомовної підготовки авіаційних спеціалістів до професійної діяльності, то вона переживала різноманітні трансформації у різні історичні періоди. 50-ті рр. характеризувалися певною байдужістю до вивчення іноземних мов, особливо у сфері підготовки авіаційних спеціалістів цивільної авіації СРСР. Керівництво країни в особі І. Сталіна всіляко перешкоджало якісному вивченню іноземних мов. Його наукова робота “Марксизм та питання мовознавства” доводила, що словниковий склад і граматика складають основу мови. Цей науковий доробок, що висвітлював важливість граматики-перекладного методу, визначив основу викладання іноземної мови у середній і вищій школах СРСР на довгі роки. Не були винятком і авіаційні заклади освіти. Головним принципом цього методу є самосвідомість, що передбачає визнання провідної ролі мислення у процесі оволодіння мовою. Спираючись на рідну мову, цей метод забезпечував мотивацію курсантів, у процесі навчання формувались елементарні мовленнєві навички і вміння [4, 327]. Відносна простота методу вважається одночасно і його одним із основних недоліків. Відсутність задач формування розмовних навичок, відсутність можливостей використання мови в ситуаціях реального спілкування зводили вивчення іноземної мови в авіаційних закладах освіти до звичайного заучування термінології та основних граматичних конструкцій.

Недоліки граматики-перекладного методу змусили провідних методистів переглянути використовувану методіку та повернутись до методіки, що мала практичне підґрунтя, використовувати інтуїтивність, намагатись мінімізувати переклад і застосування рідної мови. Однак у немовних навчальних закладах, таких як авіаційні училища, граматики-перекладний метод ще довго не втрачав своїх позицій як один із основних засобів вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Після війни зросла потреба у знанні іноземних мов. У Постанові Ради Міністрів СРСР від 4

жовтня 1947 року “Про покращення вивчення іноземної мови” ставилися першочергові завдання щодо вивчення та викладання іноземних мов у вищих технічних навчальних закладах для спеціальних, тобто професійних цілей. Постанова також визначала співвідношення мов:

45 % – англійська; 25 % – німецька; 20 % – французька; 10 % – іспанська мови. Нові мовні програми базувались на принципах рецептивно-репродуктивного засвоєння та вимагали напрацювання навичок самостійного перекладу тексту. Незважаючи на те, що переважна більшість літальних апаратів була вітчизняною, робота авіаційних конструкторів проводилась і з іноземною, трофейною технікою. Саме цей процес виявив недостатній рівень вивчення та викладання професійної іноземної мови в технічних освітніх закладах країни.

Також слід зазначити, що 50-ті рр. ХХ ст. стали ще й початковим періодом для пошуку нових засобів і методів викладання професійної іноземної мови. Через те, що політичний курс поступово змінювався, а міжнародні відносини СРСР переходили на новий етап, було помітно, що кваліфіковані кадри різних сфер, погано володіли лексичними та розмовними навичками у своїй професійній сфері. Іншомовна підготовка в сфері цивільної авіації мала на меті лише ознайомити курсантів із загальною професійною лексику та ключовими фразами фразеології. Але з часом науково-технічний прогрес вимагав від системи освіти спеціалістів, які б могли не лише якісно здійснювати професійну діяльність рідною мовою, але й підвищувати кваліфікаційний рівень за рахунок іноземної технічної літератури. У зв'язку з цим у немовних освітніх закладах з'являються окремі підрозділи, що займаються суто професійною іншомовною підготовкою майбутніх спеціалістів тієї чи тієї галузі.

Більшість досліджень цього періоду (Л. Куліш, Л. Наурская, З. Цветкова) говорили про необхідність методологічних змін. Під час навчання має використовуватись професійна іншомовна література, аби відпрацьовувались навички усного мовлення.

Проблема авіаційної англійської мови у радянській авіації виникла теж у 50-ті рр., коли “Аерофлот” почав виконувати регулярні рейси за кордон. Тоді було прийнято локальне рішення – включати до складу екіпажу бортрадиста чи штурмана зі знанням англійської мови. Але такий тимчасовий захід не міг розв'язати глобальну проблему повною мірою. Центральне управління міжнародних повітряних сполучень (тоді лише воно здійснювало міжнародні перевезення)

почало навчання екіпажів та диспетчерів англійської мови у своєму Навчально-тренувальний загін (УТО).

У 60-ті рр. нарешті відбуваються кардинальні державні зміни, міжнародні зв'язки СРСР розширюються. У період "відлиги" потреба у вивченні іноземної мови зростає як у суспільстві, так і серед спеціалістів різних галузей. Саме в той час у світі з'явився такий напрям у викладанні професійної іноземної мови – Language for Specific Purposes (LSP). У Радянському Союзі він розвивався як спеціальна або професійна іноземна мова. Постає задача створення галузевих навчальних посібників, що орієнтувалися б у вищій школі на вивчення іноземної мови професійного спрямування та були б у руслі загальноосвітніх тенденцій щодо іншомовної підготовки спеціалістів технічних закладів освіти. Також було запроваджено державний іспит з іноземної мови в усіх вищих неможливих навчальних закладах, а абітурієнти технічних університетів чи інститутів мали здавати іноземну мову на вступних іспитах.

На початку 60-х рр. (27 травня 1961 р.) була прийнята Постанова Ради Міністрів СРСР №468 "Щодо покращення вивчення іноземних мов", в якій зазначалось зростаюче значення знання іноземних мов спеціалістами різноманітних галузей науки і техніки. Міністерства вищої та середньої освіти мали у двомісячний строк внести зміни до навчальних планів університетів, передовсім це стосувалося гуманітарних спеціальностей, аби їх випускники вільно володіли іноземними мовами. Документ Ради міністрів дав об'єктивний аналіз стану викладання іноземної мови в системі освіти країни, у ньому зазначалось, що переважна частина осіб, які закінчували загальноосвітні середні школи, середні спеціальні та вищі навчальні заклади, слабо володіють іноземною мовою. Незначний словниковий запас та мінімальні знання граматики не дозволяють майбутнім спеціалістам перекладати іншомовний текст без словника, а тим більше спілкуватись з носіями мови. Але ця умова була дещо суперечлива для більшості студентів технічних навчальних закладів, позаяк радянська молодь майже не мала змоги спілкуватись з іноземцями, а практики міжнародних обмінів студентами не було. Тому шанс спілкуватись та використовувати іноземну мову у професійних цілях мала обмежена кількість спеціалістів: дипломати, іноземні філологи, перекладачі та авіаційні спеціалісти. Останні, зі свого боку враховуючи особливості їх професійної діяльності, потребували специфічної іншомовної підготовки, але серйозні недоліки були не лише в процесі вивчення іноземної мови, але й

підготовки викладачів мов професійного спрямування.

Методика викладання іноземних мов у 60-ті рр. включала в себе свідомо-зіставну та свідомо-практичну методики [4, 396]. Прихильники свідомо-зіставного методу розробляли моделі та мовні одиниці, розвивали систему навчання усного мовлення. Граматичне правило ставало засобом, що допомагав у практичній ситуації і ставало більш гнучким. Учні, студенти мали усвідомити у процесі навчання, що засоби вираження однієї і тієї ж думки рідною та іноземною мовою різні. Прихильники свідомо-практичного методу і ставили перед собою мету поєднати всі види мовленнєвої діяльності, застосувати принцип переносу мовленнєвих дій на нові умови [3, 403]. Ці методичні підходи стали основою методики вивчення іноземних мов у середніх школах та вищих лінгвістичних навчальних закладах у 70-ті рр. ХХ ст., а вже пізніше почали використовуватись у технічних навчальних закладах.

Враховуючи порівняно невелику кількість міжнародних рейсів та відсторонену політику СРСР від західного капіталістичного світу, вивчення іноземної мови авіаційними спеціалістами відбувалося безпосередньо перед тим, як член екіпажу збирався літати за кордон або ж у форматі інтенсивного навчання.

Інтенсивні методи вивчення професійної іноземної мови в цей період застосовувалися лише в тих випадках, коли був ліміт часу. Так для роботи, де потрібне було знання іноземної мови, слухачі мали оволодіти всіма видами іноземної мовленнєвої діяльності: говоріння, аудіювання, читання і письмо. Пріоритет на інтенсивних курсах віддавався усному мовленню. Для подібних курсів розроблялись спеціальні методики інтенсивного навчання. Але довгий час іншомовна підготовка авіаційних спеціалістів відбувалось шаблонно: заучування фразеології радіообміну, необхідної для здійснення міжнародних рейсів та вивчення професійної лексики. Такі стандартні способи оволодіння елементарними одиницями мови зберігались у авіаційних навчальних закладах майже до кінця ХХ ст.

**Висновки.** Практика роботи в льотних навчальних закладах свідчила також про те, що ефективність професійноорієнтованого навчання іноземної мови значною мірою залежить від готовності самого викладача-філолога здійснювати фахову, а не лише лінгвістичну підготовку курсантів. Однак навіть за високого рівня їхньої викладацької вмотивованості не завжди вдається досягти очікуваних результатів. Це можемо

пояснити тим, що у більшості викладачів іноземних мов розвинені гуманітарні здібності, що певною мірою зумовлює труднощі при оволодінні змістом технічних дисциплін. Вони навчають мови, а не спеціальності. Однак, як зазначають деякі зарубіжні вчені, їм і не потрібно це робити, адже викладачі іноземних мов не повинні ґрунтовно, досконало вивчати технічні дисципліни [5, 123]. Їм достатньо знати базові поняття, фундаментальні принципи певної спеціальності, а тому формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції у майбутніх бакалаврів з авіоніки значною мірою залежить від злагодженої співпраці викладачів кафедр іноземних мов та випускникових профільних кафедр.

Наразі іншомовна підготовка авіаційних спеціалістів спрямована на те аби навчати їх активно володіти іноземною мовою як засобом формування і формулювання думок у галузі повсякденного спілкування та в галузі відповідної спеціальності [6, 195].

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Динамов Б.С. Структура модели деятельности авиаспециалиста. *Интенсификация обучения в вузах гражданской авиации*. Межвузовский тематический сборник научных трудов. Москва, 1986. С. 48 – 55.
2. Кецик-Зінченко У. Особливості професійно-орієнтованого навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. *Молодь і ринок*. Щомісячний науково-педагогічний журнал. Дрогобич, 2019. № 9 (176). С.101 – 106.
3. Миролюбов А.А. История отечественной методики обучения иностранным языкам. ИНФРА-М. Электронное издательство. Москва, 2002. С.320 – 448.

4. Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика. Учебное пособие для преподавателей и студентов. Москва, 2006. 480 с.

5. Hutchinson T. & Waters A., *English for Specific Purposes: A Learner-Centered Approach*. Cambridge University Press, 1987. 168p

6. *Modern Language: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of References/Council of Europe, Education Committee*. Strasbourg, 2002. 232p.

#### REFERENCES

1. Dinamov, B.S. (1986). *Struktura modeli deyatelnosti aviaspetsialista* [The structure of the model of aviation specialist's activity]. Moscow, pp.48–55. [in Russian].
2. Ketsyk-Zinchenko, U. (2019). *Osoblyvosti profesiino-oriyentovanogo navchannya inozemnoii movy studentiv nemovnykh spetsialnostei* [Features of professionally-oriented foreign language teaching of students of non-language specialties]. Drohobych, pp.101 – 106. [in Ukrainian].
3. Mirolubov, A.A. (2002). *Istoriya otechestvennoi metodiki obucheniya inostrannym yazykam* [History of state methods of foreign languages teaching]. Moscow, pp.320 – 448. [in Russian].
5. Shchukin, A.N. (2006). *Obucheniye inostrannym yazykam: teoriya i praktika* [Foreign Languages Teaching: theory and Practice]. Moscow, 480 p. [in Russian].
6. Hutchinson, T. & Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learner-Centered Approach*. Cambridge University Press. 168 p. [in English].
7. *Modern Language: Learning, Teaching, Assessment. A Common European Framework of References/Council of Europe, Education Committee*. Strasbourg, 2002. 232 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 15.02.2021



*“І чим більше я розмірковую, тим більше дві речі сповнюють мою душу новим подивом і наростаючою побожністю: зоряне небо наді мною та моральний закон у мені”.*

*Іммануїл Кант  
німецький філософ*

*“Пам'ятай, сьогодні – це те “завтра”, про яке ти хвилювався вчора”.*

*Дейл Карнегі  
американський психолог, педагог, письменник*

